

Turkse immigrantenvrouwen bevinden zich veelal thuis. Maar juist de openbare ruimte biedt mogelijkheden voor ontmoeting met de ander, zoals de relationele benadering laat zien.

tuur die voor alle leden van die groep geldig is. De term 'Turkse immigrantenvrouwen' impliceert een culturele referentie naar een homogene groep achtergestelde vrouwen, zonder notie van diversiteit. Categorieën op basis van levensstijl (generaties), sociaal-economische positie (inkomen en educatie), religieuze verwantschap en culturele oriëntatie drukken individuele karakteristieken uit. Allereerst kan worden vastgesteld dat er op papier grote verschillen zijn tussen eerste- en tweede- en derdegeneratiegroepen. De migratiegeschiedenis en persoonlijke eigenschappen zoals educatie en plaats op de arbeidsmarkt zorgen theoretisch voor verschillen in het takenpakket. Zo zal het sociale leven van eerstegeneratie-immigranten grotendeels beperkt zijn tot het huishouden en familiebetrekkingen. Het onvoldoende beheersen van de Nederlandse taal en gebrekkige sociale en ruimtelijke kennis spelen hierbij een rol.

Thuis in het publieke

AUTEUR EDA ÜNLÜ YÜCESOY FOTOGRAFIE EDA ÜNLÜ YÜCESOY & MIRJAM FOKKEMA

In de planningsliteratuur wordt de term 'stedelijke openbare ruimte' vaak gedefinieerd aan de hand van de wettelijke eigenschappen van de stedelijke ruimte. Van de straat voor ons huis tot aan publieke instellingen, de openbare ruimte representeert die delen van de stad die voor iedereen vrij toegankelijk zijn. Als publiek en privaat op dezelfde manier ervaren worden, betekent dat dat het publieke domein een scherp contrast vormt met dat wat verborgen en gecontroleerd is. Deze simpele dichotomie is echter maar één onderdeel van de vele dimensies en lagen van ideeën en interpretaties van het publieke en private domein. Er is een veel breder spectrum aan concepten, waarin het gaat om het geheel van plaatsen, mensen en activiteiten die samen de publieke en private dimensies van het sociale leven vormen. De belangrijkste karakteristiek van het stedelijk leven is volgens Bahrdt en Sennett de wisselwerking tussen deze twee sferen. In deze benadering staat niet de tegenstelling tussen open en besloten, of vrij toegankelijk en bewaakt, centraal, maar de relatie tussen publiek en privaat in het gebruik en de ervaring van de stedelijke ruimte. Binnen dit kader wordt in dit artikel gekeken naar de alledaagse praktijken van Turkse immigrantenvrouwen.

Immigranten worden door planologen, stedenbouwers en bestuurders vaak beschouwd als een sympathiserende en passieve categorie van gebruikers van de openbare ruimte. Deze groep wordt hiermee onderbelicht. De positie van immigranten in het publiek domein krijgt een andere betekenis vanuit de opvatting dat stedelijke openbare ruimtes niet meer zijn dan containers voor mensen en activiteiten. Dit artikel geeft een beeld van de diversiteit van de sociale relaties, banden en netwerken van de Turkse immigrantenvrouw. Meer nog dan individuele karakteristieken bepalen deze sociale constructies de manier waarop de publieke sfeer wordt gevormd. Omdat de privésfeer zich kan uitstrekken over het publiek domein, krijgt ook thuis een andere betekenis.

Turkse immigrantenvrouwen

Immigranten worden vaak gezien als een groep met een eigen cul-

Het sociale domein gerelateerd aan het takenpakket van de tweede generatie zou dan een meer gedifferentieerd karakter moeten tonen. Opvallenderwijs blijkt dat ook de tweedegeneratie-immigranten meer en meer in het domein van de familiebetrekkingen terechtkomen. Zij worden samen met de partner dusdanig opgenomen in de Turkse gemeenschap dat relaties opgebouwd in de bredere maatschappij teniet worden gedaan.

Voor de derdegeneratie is het proces min of meer hetzelfde. Hoe ouder men wordt, hoe meer men wordt blootgesteld aan de traditionele sociale waarden en normen van de eigen gemeenschap. Toch verzet deze generatie zich tot op zekere hoogte tegen de traditionele structuren. Inkomen en educatie beïnvloeden het conceptuele kader van participatie in de stedelijke openbare ruimte. Mede door een beperkte kapitaalcrachtigheid is het moeilijk om bepaalde activiteiten te betalen. Educatie maakt een verschil in die zin dat als bezit van cultureel kapitaal, het scholingsniveau en de beheersing van de taal toeneemt, de betrokkenheid bij culturele activiteiten, zoals naar het theater of de bioscoop gaan, ook toeneemt.

Over Turkse immigrantenvrouwen kan dus gezegd worden dat categorisering van deze groep tot nu toe niet voldoende inzicht verschaft heeft in de manier waarop deze vrouwen zich in het publieke domein gedragen. De relationele benadering kan hier uitkomst bieden.

Relationele benadering

Vanuit de relationele benadering kunnen Turkse immigrantenvrouwen op meer dan alleen diploma's en arbeidsplaatsen gecategoriseerd worden. Zij zijn actieve sociale actoren die in sociale processen hun dagelijks leven vormgeven en in stand houden. Onderzoekers die de relationele benadering hanteren hechten belang aan de context van sociale relaties om de verschillen tussen sociale groepen en de verscheidenheid van hun gedrag te kunnen interpreteren. Ze gaan ervan uit dat menselijk gedrag niet zozeer de uitkomst is van autonoom handelen of structurele beperkingen, maar dat het betekenisvol is binnen de verwevenheid van sociale relaties en alleen in dat verband te begrijpen. Bij de analyse van de stedelijke

openbare ruimte richt men zich daarom niet op het gedefinieerde onderscheid tussen publiek en privaat, maar bestudeert men de veelzijdigheid van de grensconstructies die door de gebruikers van de openbare ruimte zelf in een dynamisch proces gedefinieerd en geconceptualiseerd worden.

Door publiek en privaat niet te beschouwen als afgebakende ruimtelijke categorieën in onderlinge oppositie, wordt interactie tussen beide sferen binnen contextuele definities mogelijk. Dat levert een nieuwe manier op om het gebruik en de ervaring van stedelijke openbare ruimte te analyseren. De voorstelling van sociale banden in relatie tot het publieke en private domein als een simpele dichotomie dient vooral om de verschillen tussen beide te benadrukken. In werkelijkheid vormen ze echter eerder een continuüm van sferen, activiteiten, mensen en plaatsen dan dat er sprake is van een duidelijke

domein

lijke scheiding. Veel openbare plekken hebben een hybride karakter en bevinden zich op het grensvlak van publiek en privaat.

Op het continuüm is het lichaam het ultieme private. Het representeert zowel de innerlijke ruimte van subjectiviteit en verstand als de mentaal-fysieke ruimte in de directe omgeving, de persoonlijke ruimte. Sociaal psychologen beargumenteren dat sociale constructies sterk gerelateerd zijn aan het menselijk lichaam en verstand. In beginsel is het verschil tussen het ik en de buitenwereld aan deze dimensie te verbinden. Aan de andere kant van het continuüm reikt openbaarheid tot ver buiten de stad, tot aan nationale en internationale schaalniveaus, zoals veel onderzoek naar cultureel en politiek transnationalisme laat zien.

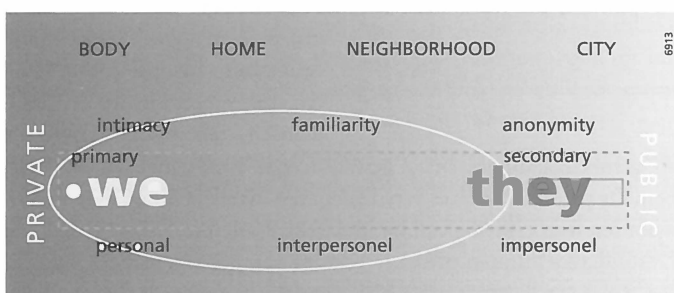
Wanneer we ons beperken tot de stad kunnen diverse gradaties van publiek en privaat corresponderen met verschillende ruimtelijke schalen. De manieren van ontmoeting en sociale identificatie kunnen relevante informatie geven over het samenspel tussen publiek en privaat op verschillende ruimtelijke schaalniveaus tussen het huis en de stad. In elke ruimtelijke context komen diverse soorten en manieren van ergens toe behoren naar voren. Volgens de klassieke stadssociologen wordt de stad in de zin van sociale ervaring met het publieke doorgaans gekarakteriseerd als een wereld van buitenstaanders, waarin relaties gedomineerd worden door formaliteiten, anonimiteit, arrogantie en onpersoonlijkheid. De publieke sfeer zorgt voor gesegmenteerde en tweederangs relaties waarin ontmoetingen met de 'ander' plaatsvinden. Thuis, daarentegen, staat voor privacy, de basis, warme en intieme relaties. Hier vindt de ont-

moeting met de gelijke plaats. De buurt staat tussen deze twee gescheiden werelden van sociale relaties in. De buurt staat dan voor een fragiele onzekere ruimtelijke eenheid, waarin de confrontatie met 'hen' en de vorming van 'wij' mogelijk wordt gemaakt.

Als de stedelijke openbare ruimte relationeel wordt beschouwd, dan vertegenwoordigt het een diversiteit aan sociale en ruimtelijke gewoontes, tegengestelde belangen en acties, identiteiten en gevechten. De ervaring van de stedelijke openbare ruimte kan niet simpel als een ruimtelijke setting worden neergezet, maar is een onderscheidende sociale realiteit. De relationele constructie van de stedelijke openbare ruimte creëert een multivalente weergave die voortkomt uit de betekenis van gebruikers, ervaringen en sociaal ruimtelijke

Figuur 1: de analytische weergave van het publieke en private continuüm

gewoontes. Categoriale verschillen onder Turkse vrouwen worden op deze manier verwoord in relationele constructies van de openbare ruimtes. Ze geven de grenzen aan van wie 'bij elkaar horen' ('wij' en de privésfeer), en wie 'niet bij ons horen' ('zij' en de publieke sfeer). De grenzen die zijn vastgesteld in deze categorieën kunnen al dan niet flexibel zijn, afhankelijk van de gerelateerde contextuele referenties. Het ontstaan van specifieke ruimtelijke gewoontes van Turkse vrouwen kan dan worden beschouwd in het licht van de contextuele en relationele betrokkenheid zoals ingebed in deze categorieën.

Ruimtelijke praktijken

Op basis van verschillende categorieën Turkse vrouwen kunnen we de relationele contexten identificeren waarbinnen zij zijn verankerd. Vooral hun primaire en secundaire contacten die elke dag voorkomen zijn belangrijk bij het zich toe-eigenen van stedelijke openbare ruimtes. De ontwikkeling van primaire relaties in het alledaagse domein van de familie, onder gelijken en in vrouwenorganisaties demonstreert de mate waarin Turkse immigrantenvrouwen verbonden zijn met

gemeenschapachtige verbanden. Uit dit gegeven volgen vier aanvullende, onderling verbonden, reflecties op de ruimtelijke praktijken en in het bijzonder op het gebruik en het toe-eigenen van stedelijke openbare ruimtes.

Ten eerste suggereert de overmacht aan primaire relaties dat er beperkingen zijn als het gaat om ruimtelijke conceptualisatie. Ten tweede leiden die beperkingen ertoe dat individuen vervreemden van het stadsleven en het openbare leven mijden. Ten derde krijgt

anonymiteit geen kans in sociale settings waarin iedereen met elkaar verbonden is. Als iedereen in het openbaar wordt beschouwd als een potentieel of vermoedelijk lid van de eigen groep, een zogenaamde 'significant other', wordt overal sociale controle gevoeld. Daardoor worden, ten vierde, intimiteit

en gemeenzaamheid hoog gewaardeerde ruimtelijke eigenschappen. De primaire relaties van Turkse vrouwen beperken met andere woorden hun ervaring van het publieke domein.

Desondanks kunnen primaire relaties ook kansen bieden, zoals in het geval van participatie in vrouwenorganisaties. Eerstegeneratie

Thuis strekt zich uit over de publieke ruimte

Turkse immigrantenvrouwen kunnen alleen uit de privéfeer treden door via deze organisaties mee te doen aan publieke activiteiten. Het is hun enige medium om deel te nemen aan het sociale en culturele leven in Nederland. Omdat elke activiteit als groep wordt georganiseerd, een sterk samenhangende groep bovendien, ontdekken zij de stad samen. Het ervaren van openbare ruimtes, bijvoorbeeld tijdens picknicks in het park en bezoeken aan het wijkcentrum, is daardoor sterk sociaal georiënteerd.

Aan de andere kant promoot het grote aantal secundaire contacten interactie met anderen, en zorgt het ervoor dat de Turkse immigrantenvrouwen tradities en sociale en culturele codes, die hun gemeenschap heeft geïntroduceerd toen zij migreerde, betwisten en in twijfel trekken. Zij zien de stedelijke openbare ruimtes als settings waarin zij meer interacties kunnen hebben en naar nieuwe identiteiten kunnen zoeken. Zo kunnen zij Turkse en Nederlandse waarden en normen bespreken met de gemeenschap. Zodra het inkomens- en scholingsniveau toeneemt, kunnen zij makkelijker handelen als mondige consumenten. Het gebruik van de openbare ruimte wordt hulpvaardig. Regelmatig contact met onbekenden in het publieke domein stelt hen in staat om gemeenzaamheid te ontwikkelen en de mate van erbij horen te vergroten.

Deze relationele contexten hebben ook implicaties als het gaat om huisvestingspreferenties, wijkkeuze en huisvestingscultuur. Turkse vrouwen met een ingekapseld persoonlijk netwerk hebben een zekere voorkeur voor een leefomgeving waarin zij kunnen leven met dezelfde soort Turken (van dezelfde leeftijd, inkomen, politieke voorkeur en cetera) en prefereren de aanwezigheid van Turkse elementen, zoals een moskee voor Turken, of nog beter, voor de bewoners van dat woningcluster.

Alledaagse ervaringen

De ervaringen van Turkse vrouwen op alledaagse stedelijke openbare plekken brengen verschillende constructies van de stedelijke openbare ruimte aan het licht die uitsluitende of insluitende ruimtelijke praktijken reflecteren. Deze dagelijkse ervaringen openbaren het ruimtelijke karakter van sociale identificatie: er wel of er niet bijhoren. Gebaseerd op een voor de hand liggende classificatie van ruimtelijke schalen, namelijk thuis, de wijk en het stadcentrum, wordt de variëteit aan ruimtelijke associaties en verbindingen die Turkse vrouwen maken met de stedelijke openbaarheid duidelijk. Voor de Turkse vrouw corresponderen deze ruimtelijke schalen met verschillende percepties van de openbare ruimtes. Tegelijkertijd corresponderen deze schalen ook met verschillende ruimtelijke identificaties met als logisch gevolg verschillende houdingen ten opzichte van claimen van, onderhandelen over en het verkennen van deze ruimtes. Bovendien geven de ruimtelijke schalen de mate van thuis horen, betrokken zijn bij en verbondenheid aan, omdat hun sociale praktijken vervlochten zijn met de fysieke ruimte.

Thuis refereert aan huiselijke praktijken en plekken van conformiteit en manipulatie. De huiselijke omgeving en het huiselijk territorium representeren de sterkste claims op de stedelijke publieke ruimte door Turkse vrouwen, van dagelijkse ontmoetingen tot het oordelen over een schone omgeving en van privégebruik tot specifieke gendergebonden praktijken. Aangezien dit claimen een open karakter heeft, bieden de huiselijke omgeving en het huiselijke territorium kansen en mogelijkheden tot sociale interacties. Aan de andere kant bestaan er voor hen die verbonden zijn aan een wijk waar de banden met de Turkse gemeenschap sterk zijn nauwelijks grenzen tussen het publieke domein en het privé-domein. Wanneer

iedereen een 'significant other' is, is er geen ruimte om je bij wijze van sociaal experiment in het publieke domein te begeven. In die zin fungeren dit soort gemeenschappen als katalysator voor de formatie van 'urban villages', waarin relaties worden onderhouden die gebaseerd zijn op de bijzondere sociale en culturele karakteristieken, tradities en gewoontes van de streek van herkomst. In dit soort wijken strekt 'thuis' zich uit over de publieke ruimte. Het moet gezegd worden dat in het bijzonder de tweedegeneratie-immigranten met gesegregeerde netwerken in staat zijn om deze onderhandelingen in de stedelijke openbare ruimte te leiden. In die zin is ervaring in hogere mate verwant aan het vermogen om de ingeprente sociale betekenissen in de stedelijke openbare ruimte te decoderen.

De manier waarop Turkse vrouwen verbonden zijn met openbare ruimtes onthult de betekenis (continuüm van privaat naar publiek) van die plekken (thuis, wijk en stadscentrum) en belicht mechanismen van uitsluiting en insluiting. Op deze manier ontstaan plekken van terugtrekking en plekken van interactie. Met de focus op sociaal geconstrueerde openbare ruimte kan de relationele benadering nieuwe inzichten geven als het gaat om het begrijpen van de processen van sociale uitsluiting en cohesie in de stedelijke openbare ruimte.

Eda Ünlü Yücesoy (edayucesoy@gmail.com) is gepromoveerd op onderzoek naar het perspectief van de Turkse immigrantenvrouw op de alledaagse stedelijke ruimte. Dit artikel is gebaseerd op haar proefschrift.

Literatuurselectie

- Blokland, T. (2003) *Urban bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2005) *Habitus*. In: J. Hillier & E. Rooksby (red.) *Habitus: A sense of place*. Aldershot: Ashgate.
- Hannerz, U. (1980) *Exploring the city: Inquiries toward an urban anthropology*. New York: Colombia University Press.
- Lofland, L.H. (1973) *A world of strangers: Order and action in urban public space*. Illinois: Waveland Press.
- Madanipour, A. (2003) *Public and private spaces of the city*. London: Routledge.
- Sennett, R. (1977) *The fall of public man*. New York: Alfred A. Knopf.
- Siebel, W. & J. Wehrheim (2003) Security and the urban public sphere. *German Journal of Urban Studies* 42, 1.
- Tilly, C. (1998) *Durable inequality*. Berkeley: University of California Press.
- Ünlü Yücesoy, E. (2006) *Everyday urban public space: Turkish immigrant women's perspective*. Amsterdam: Het Spinhuis.